

Vergaderjaar 2016–2017

34 725 XIII

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Economische Zaken en Diergezondheidsfonds 2016

Nr. 4

MEMORIE VAN TOELICHTING

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 2016 wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Economische Zaken;
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat inzake het Diergezondheidsfonds.

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht.

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp

B. ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELN (SLOTWETMUTATIES)

De beleidsartikelen

Beleidsartikel 11 Goed functionerende economie en markten

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN	183.401	1.354	7.506	192.261	193.012	751
UITGAVEN	184.622	1.354	7.901	193.877	194.204	327
Subsidies	100		500	600	600	0
Digitalisering regionale radio	100		500	600	600	0
Opdrachten	8.394	939	– 2.679	6.654	6.825	171
Onderzoek en Opdrachten	1.458	219	127	1.804	2.244	440
PIANOO/TenderNed		1.405	– 710	695	477	– 218
Beleidsvoorbereiding en evaluaties						
Frequenties en Veiligheid	6.936	– 685	– 2.096	4.155	4.104	– 51
Bijdragen aan agentschappen	15.524	4.211	3.743	23.478	23.260	– 218
Agentschap Telecom	9.539	4.094	1.038	14.671	14.571	– 100
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland		629	458	1.087	1.145	58
DICTU	5.985	– 512	2.247	7.720	7.544	– 176
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	156.690	– 3.862	6.626	159.454	159.720	266
Metrologie	13.573	– 3.862	178	9.889	10.182	293
Raad voor Accreditatie	142		76	218	231	13
ACM	375		302	677	637	– 40
CBS	142.600		6.070	148.670	148.670	0
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	3.914	66	– 289	3.691	3.799	108
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.206	14	14	1.234	1.144	– 90
Internationale organisaties	2.637	52	– 232	2.457	2.655	198
Raad van deskundigen voor de nationale meetstandaarden	71		– 71	0	0	0
ONTVANGSTEN	59.934	55.100	– 8.956	106.078	103.840	– 2.238
High Trust	31.300		– 2.900	28.400	30.568	2.168
Diverse ontvangsten	28.634	55.100	– 6.056	77.678	73.272	– 4.406

Toelichting op de ontvangsten

High Trust

De inning van de boetes door de Autoriteit Consument en Markt (ACM) en het Agentschap Telecom (AT) is in 2016 voorspoediger geweest dan bij 2^e suppletoire begroting werd verwacht.

Diverse ontvangsten

De lagere ontvangsten dan geraamd worden vooral veroorzaakt door een verschuiving van de afrekening van het Agentschap Telecom over het tweede halfjaar 2016 naar januari 2017. Daardoor zal een deel van de ontvangsten pas in 2017 worden ontvangen en verantwoord.

Beleidsartikel 12 Een sterk innovatievermogen

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
VERPLICHTINGEN	488.218	3.332	24.074	515.624	505.875	- 9.749
UITGAVEN	528.564	2.579	703	531.846	527.689	- 4.157
Subsidies	57.645	- 21	- 14.082	43.542	40.896	- 2.646
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)	34.022		- 14.072	19.950	18.966	- 984
Eurostars	13.098		- 2.345	10.753	12.044	1.291
Lucht- en Ruimtevaart	4.874		- 898	3.976	1.998	- 1.978
Overig	5.651	- 21	3.233	8.863	7.888	- 975
Opdrachten	1.493	1.008	1.070	3.571	3.353	- 218
Onderzoek en opdrachten	1.493	1.008	1.070	3.571	3.353	- 218
Bijdragen aan agentschappen	56.727	760	- 2.433	55.054	55.184	130
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	56.444	760	- 2.435	54.769	54.949	180
Agentschap Telecom	283		2	285	235	- 50
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	134.750	1.235	3.976	139.961	139.961	0
TNO	134.750	1.235	3.976	139.961	139.961	0
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	277.949	- 403	12.172	289.718	288.294	- 1.424
Toeslag Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI-toeslag)	75.364	5.150	- 4.676	75.838	76.156	318
Internationaal Innoveren	23.679		4.828	28.507	27.095	- 1.412
Topsectoren overig	68.613	- 6.098	- 3.755	58.760	58.268	- 492
Marin, Deltares, NLR	32.344	805	1.442	34.591	34.591	0
Ruimtevaart (ESA)	76.776		14.336	91.112	91.287	175
Overig	1.173	- 260	- 3	910	897	- 13
ONTVANGSTEN	45.449	4.175	- 424	49.200	56.154	6.954
Luchtvaartkredietregeling	5.777		1.371	7.148	11.438	4.290
Technische Ontwikkelingsprojecten (TOP)	2.000		- 1.532	468	499	31
Rijksoctrooiwet	32.512	4.000	1.000	37.512	38.857	1.345
Eurostars	3.572		- 1.571	2.001	2.437	436
Diverse ontvangsten	1.588	175	308	2.071	2.924	853

Toelichting op de verplichtingen

De realisatie van de verplichtingen lag € 9,7 mln lager dan de raming in de 2° suppletoire begroting. Dit wordt veroorzaakt door:

- Een € 6 mln lagere verplichtingenrealisatie bij de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren. Doordat niet het volledig beschikbare bedrag voor de decentrale uitvoering van de MIT in 2016 is gedecentraliseerd, werd deze verplichtingenruimte niet gecommiteerd. Bij Voorjaarsnota 2017 zal het restant van de afgesproken middelen voor de decentrale uitvoering van de MIT in 2016 worden overgeheveld. De lagere realisatie van verplichtingen voor de MIT is derhalve niet ten koste gegaan van de € 35 mln die EZ voor de landelijke en decentrale uitvoering van de MIT in 2016 beschikbaar heeft gesteld.
- Een lagere verplichtingenrealisatie in het kader van de luchtvaartkredietregeling (- € 1,9 mln). Deze ruimte valt jaarlijks vrij ten gunste van het generale beeld voor de overeengekomen renteaftocht in het kader van de in het verleden verstrekte luchtvaartkredieten.
- Een lagere verplichtingenrealisatie bij de TKI-toeslag (- € 1,7 mln). In de 2° suppletoire begroting was de verwachting dat op de TKI-toeslag

circa € 130 mln verplichtingen zouden worden gerealiseerd, waarvoor de verplichtingenruimte met € 16 mln was verhoogd. De uiteindelijke realisatie lag iets lager op ruim € 128 mln.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten zijn € 7 mln hoger dan de raming in de 2^e suppletoire begroting. Dit wordt in het bijzonder veroorzaakt door:

- Hogere ontvangsten op de luchtvaartkredietregeling (€ 4,3 mln). Dit komt enerzijds doordat er door de bedrijven in 2016 veel is afgeleverd (een hoge omzet leidt tot een hoge terugbetaling) en anderzijds door de behoedzame raming van de terugontvangsten op de begroting. De ontvangsten in de komende jaren vallen naar verwachting lager uit dan de raming.
- Hogere octrooiontvangsten (€ 1,3 mln). Dit wordt veroorzaakt door een groter aantal gevalideerde Europese octrooien als gevolg van het wegwerken van achterstanden in de verlening van Europese octrooien door het Europees Octrooibureau.

Beleidsartikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN	1.836.110	765.603	15.986	2.617.699	1.063.313	– 1.554.386
Waarvan garantieverplichtingen	1.650.000	769.350	97	2.419.447	851.655	– 1.567.792
UITGAVEN	265.166	– 1.097	22.042	286.111	278.569	– 7.542
Garanties	67.480	– 700	– 5.594	61.186	54.648	– 6.538
BMKB	42.594		– 5.594	37.000	34.972	– 2.028
Storting begrotingsreserve BMKB					4.465	4.465
Groeifaciliteit	9.365	– 515	0	8.850	6.062	– 2.788
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	11.842	– 97	0	11.745	2.056	– 9.689
Storting begrotingsreserve GO					7.001	7.001
Garantieregeling scheepsnieuwbouwfi- nanciering	3.679	– 88	0	3.591		– 3.591
Begrotingsreserve Scheepsnieuwbouwfi- nanciering					92	92
Subsidies	21.486	– 2.946	– 1.723	16.817	15.907	– 910
Bevorderen ondernemerschap	10.709	– 1.676	991	10.024	9.905	– 119
Interdepartementaal Programma						
Biobased Economy	2.884	– 1.270		1.614	1.095	– 519
Uitfinanciering subsidies	7.893		– 2.714	5.179	4.907	– 272
Opdrachten	20.956	– 7.261	7.715	21.410	20.783	– 627
Onderzoek & ontwikkeling	1.019		439	1.458	1.351	– 107
ICT-beleid	17.611	– 7.141	8.071	18.541	18.319	– 222
Beleidsvoorbereiding en evaluaties	120	– 120		0		0
Regiegroep Regeldruk / ACTAL	2.206		– 795	1.411	1.113	– 298
Bijdragen aan (inter)nationale organisa- ties	12.319	751	466	13.536	13.471	– 65
NBTC	8.469		85	8.554	8.634	80
UNWTO	240	81	0	321	321	0
Bijdragen aan instituten	3.610	670	381	4.661	4.516	– 145
						0
Bijdrage aan ZBO's/RWT's	117.606	620	16.878	135.104	135.775	671
Kamer van Koophandel / Ondernemers- pleinen	117.606	620	16.878	135.104	135.775	671
Bijdragen aan agentschappen	25.319	8.439	4.300	38.058	37.984	– 74
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	23.109	6.676	3.566	33.351	33.328	– 23

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
Agentschap Telecom		1.763	957	2.720	2.711	– 9
Logius	2.210		– 223	1.987	1.945	– 42
ONTVANGSTEN	61.952	– 343	1.993	63.602	56.243	– 7.359
BMKB	29.000		4.000	33.000	35.572	2.572
Onttrekking begrotingsreserve BMKB	5.000		– 5.000	0		0
Groeifaciliteit	8.000		0	8.000	4.376	– 3.624
Onttrekking begrotingsreserve Groeifaciliteit					831	831
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	13.000		0	13.000	9.653	– 3.347
Borgstelling Scheepsnieuwbouw	4.000		0	4.000	127	– 3.873
F-35	1.843	– 343	0	1.500	1.476	– 24
Diverse ontvangsten	1.109		2.993	4.102	4.208	106

Toelichting op de verplichtingen

De verplichtingenrealisatie was € 1,5 mld lager dan de raming bij de 2° suppletoire begroting. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door de lagere verplichtingenrealisatie voor de garanties. Het is geen doel op zich om de garantieruimte van de verschillende garantieregelingen volledig te realiseren. De geraamde bedragen in de begroting zijn de maximale garantieplafonds die jaarlijks via de verschillende regelingen benut mogen worden. De benutting van de BMKB, Groeifaciliteit (GF) en de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) was hoger dan of vergelijkbaar aan de benutting in 2015, al bleef op deze regelingen wel ruimte onbenut: BMKB (– € 108 mln), GF (– € 63 mln) en de GO (– € 281 mln). De Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering werd in 2016 niet benut (– € 377 mln). De garantieruimte voor het Aanvullend Actieplan is in 2016 voor € 25 mln benut. De niet benutte ruimte van € 738 mln blijft beschikbaar in 2017. Tegenover deze lagere garantieverplichtingen stonden stortingen in de begrotingsreserves van de BMKB (€ 4,5 mln) en de GO (€ 7 mln).

Toelichting op de uitgaven

De uitgaven lagen € 7,5 mln lager dan de raming bij de 2° suppletoire begroting. Dit wordt in het bijzonder veroorzaakt door de lagere uitgaven voor de garantieregelingen.

Voor de BMKB werd voor € 2 mln minder aan schades gedeclareerd als gevolg van de daling in het aantal faillissementen. Tegenover deze lagere schades staat een storting in de begrotingsreserve BMKB van € 4,5 mln om eventueel tegenvallende schades in latere jaren te kunnen opvangen. Voor de Groeifaciliteit lag de realisatie € 2,8 mln onder de raming. Doordat de benutting in de afgelopen jaren lager lag dan het garantieplafond, vallen ook de schades lager uit dan de raming. Doordat bij de Garantie Ondernemingsfinanciering de schades beperkt bleven tot € 2,1 mln kon € 7 mln aan de begrotingsreserve GO worden toegevoegd voor eventueel tegenvallende schades in komende jaren. De Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering is de afgelopen jaren beperkt benut. Er waren daarom voor deze regeling geen schadeposten. Er kon daarom € 0,1 mln van de ontvangsten aan de reserve worden toegevoegd.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangstenrealisatie was € 7,4 mln lager dan de raming bij de 2^e suppletoire begroting. Dit wordt in het bijzonder veroorzaakt door de lagere ontvangstenrealisatie op de garantieregelingen: de Groeifaciliteit (– € 3,6 mln), de Garantie Ondernemingsfinanciering (– € 3,3 mln) en de Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering (– € 3,9 mln). Deze lagere ontvangsten zijn het gevolg van de benutting in de afgelopen jaren die op een lager niveau lag dan het maximaal toegestane plafond. De premie-ontvangsten voor de BMKB waren € 2,6 mln hoger dan geraamd vanwege de toegenomen benutting tot ruim € 650 mln en terugontvangsten als gevolg van afgewezen verliesdeclaraties. Voor de Groeifaciliteit werd € 0,8 mln onttrokken aan de begrotingsreserve ter compensatie van de schadedeclaraties.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve BMKB

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	54.168
+ Storting	4.465
– Onttrekking	
Stand per 31/12/2016	58.633

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 4,5 mln gestort in de begrotingsreserve BMKB.

Begrotingsreserve Groeifaciliteit

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	17.000
+ Storting	
– Onttrekking	– 831
Stand per 31/12/2016	16.169

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 0,8 mln onttrokken aan de begrotingsreserve Groeifaciliteit.

Begrotingsreserve Garantie Ondernemersfinanciering

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	53.111
+ Storting	7.001
– Onttrekking	
Stand per 31/12/2016	60.112

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de uitvoeringskosten en de gerealiseerde premieontvangsten is € 7 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering.

Begrotingsreserve Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	10.044
+ Storting	92
– Onttrekking	
Stand per 31/12/2016	10.136

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de uitvoeringskosten en de gerealiseerde premieontvangsten is € 0,1 mln gestort in de begrotingsreserve Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering.

Begrotingsreserve Garantie MKB-financiering

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	9.000
+ Storting	
– Onttrekking	
Stand per 31/12/2016	9.000

Beleidsartikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN	5.432.919	13.140.940	– 3.785.320	14.788.539	17.514.501	2.725.962
Waarvan garantieverplichtingen	93.050	66.600	– 130.750	28.900	28.900	
UITGAVEN	1.820.326	65.540	– 12.540	1.873.326	1.824.624	– 48.702
Subsidies	1.594.948	8.805	28.444	1.632.197	1.621.186	– 11.011
Topsectoren Energie	55.840	28.640	1.397	85.877	70.432	– 15.445
Energie-innovatie (Innovatie Agenda Energie)	2.377	17.321	– 2.123	17.575	16.190	– 1.385
Green Deal	16.354	125	– 14.180	2.299	2.660	361
Energieakkoord	48.089	– 27.110	– 1.779	19.200	19.891	691
MEP	278.022		10.840	288.862	288.426	– 436
SDE /SDE+	1.119.215	– 57.224	– 17.550	1.044.441	631.283	– 413.158
Storting in reserve Duurzame Energie					473.061	473.061
ISDE-Regeling		60.000		60.000	18.018	– 41.982
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)	51.000	235		51.235	45.008	– 6.227
CCS	8.040	– 7.800	– 34	206		– 206
Hoge Flux Reactor	8.111	– 860	– 1	7.250	0	– 7.250
Verduurzamingsopgave Groningen		– 11.500	11.500	0		
Caribisch Nederland	7.900		– 536	7.364	8.472	1.108
Regeling Sportaccommodaties		6.000		6.000	5.822	– 178
Elektrisch rijden			700	700	844	144
Carbon Capture and Storage					171	171
Overige subsidies		978	210	1.188	908	– 280
Bijdrage ECN			40.000	40.000	40.000	
Garanties		1.000	1.588	2.588	2.242	– 346
Geothermie		1.000	1.588	2.588	2.242	– 346
Opdrachten	25.686	28.872	– 41.803	12.755	13.029	274
Verduurzamingsopgave Groningen		30.000	– 30.000	0		
O&O bodembeheer	10.768	– 2.851	– 4.717	3.200	2.614	– 586
Joint implementation	314	502	– 493	323	5	– 318
Straling	20		– 20	0		
Pallas	12.034		– 12.034	0		

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
Onderzoek en opdrachten	2.550	1.221	5.461	9.232	10.410	1.178
Bijdragen aan agentschappen	41.106	3.120	1.540	45.766	46.026	260
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	39.424	3.120	1.512	44.056	44.400	344
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	678		- 2	676	676	
KNMI	1.004		30	1.034	950	- 84
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	113.116	2.300	- 3.087	112.329	113.356	1.027
Doorsluis COVA heffing	111.000		- 3.000	108.000	108.179	179
TNO bodembeheer	2.116	2.300	- 87	4.329	5.177	848
Bijdragen aan (inter)nationale organisa- ties	45.470	21.443	778	67.691	28.785	- 38.906
ECN/NRG	44.487	21.600	735	66.822	27.982	- 38.840
Diverse instituten	983	- 157	43	869	803	- 66
ONTVANGSTEN	6.386.411	- 3.597.000	- 10.383	2.779.028	2.546.908	- 232.120
COVA	111.000		- 3.000	108.000	108.179	179
SDE+	494.000		- 64.000	430.000	421.036	- 8.964
Begrotingsreserve duurzame energie	77.000			77.000	77.000	0
Aardgasbaten	5.700.000	- 3.600.000	50.000	2.150.000	1.926.754	- 223.246
Ontvangsten zoutwinning	1.761		749	2.510	2.510	0
Diverse ontvangsten	2.650	3.000	5.868	11.518	11.429	- 89

Toelichting op de verplichtingen

- Subsidieverlening netbeheer op zee Borssele en Hollandse Kust (€ 4 mld). Dit betreft het vastleggen van de verplichting voor de subsidieverlening aan TenneT voor de bouw en aanleg, het beheer en het onderhoud van het net op zee van de locaties Borssele I en II en Hollandse Kust Zuid I en II en Hollandse Kust Noord. Gezien de aard en de omvang van de voorgenomen subsidieverlening is deze vooraf in het kader van staatssteun ter toetsing voorgelegd aan de Europese Commissie. Dit betekende onzekerheid over het moment waarop de subsidiebeschikking zou kunnen worden afgegeven. Om die reden was de verplichtingenbegroting 2016 nog niet verhoogd. Uiteindelijk kon de beschikking nog eind december 2016 worden afgegeven.
- Voor de storting in de begrotingsreserve voor duurzame energie is een verplichting vastgelegd van € 473,1 mln.
- Op de SDE+-regeling is € 1,7 mld minder verplicht dan geraamd, vooral als gevolg van het lagere subsidiebedrag voor de tweede tender Wind op Zee (Borssele III en IV).

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Topsectoren Energie

De lagere uitgaven betreffen met name de SDE+ projecten topsectoren energie. Dit bedrag is in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort.

Milieu kwaliteit van de Elektriciteitsproductie (MEP), SDE, SDE+.

Op de SDE- en de SDE+-regeling is minder uitgegeven dan geraamd, onder meer als gevolg van het trager op gang komen of de uitval van projecten.

Storting in begrotingsreserve Duurzame Energie

De in 2013 gevormde begrotingsreserve duurzame energie is bestemd voor middelen die in enig jaar onbesteed zijn gebleven als gevolg van vertraging of niet doorgaan van projecten. Deze middelen moeten later alsnog worden uitbetaald voor dezelfde projecten, of kunnen worden ingezet voor andere vervangende projecten met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2016 is € 473,1 mln in de reserve gestort.

Regeling Investerings Subsidie Duurzame Energie (ISDE)

Deze regeling staat open voor zowel particuliere als zakelijke initiatieven. Het aandeel zakelijke initiatieven is groter dan oorspronkelijk geraamd. De zakelijke initiatieven kennen een langere voorbereidingstijd, wat heeft geleid tot een lagere realisatie en een tragere bevoorschotting dan bij de particuliere initiatieven, waardoor de kasrealisatie lager is dan geraamd.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

De lagere uitgaven worden met name veroorzaakt door het niet tot uitbetaling komen van de lening die in oktober 2014 aan ECN is toegekend. Dit budget schuift op basis van afspraken met het Ministerie van Financiën door naar 2017. Per saldo is daardoor de realisatie € 38,8 mln lager dan bij Najaarsnota geraamd.

Toelichting op de ontvangsten

Aardgasbaten

De aardgasbaten zijn lager uitgevallen dan geraamd. De belangrijkste redenen hiervoor zijn een lagere gasprijs en lagere volumes.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Geothermie

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	21.959
+ Stortingen	1.012
– Onttrekkingen	– 1.230
Stand per 31/12/2016	21.741

De begrotingsreserve voor de garantieregeling Geothermie is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Geothermie betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (RVO.nl) die wordt gestort in de begrotingsreserve. In 2016 is een bedrag van € 1,0 mln aan provisies in de reserve gestort en is een bedrag van € 1,2 mln aan de reserve onttrokken ter dekking van ingediende verliesdeclaraties.

Begrotingsreserve Duurzame energie

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	1.077.786
+ Stortingen	473.061

– Onttrekkingen	– 77.000
Stand per 31/12/2016	1.473.847

De begrotingsreserve Duurzame energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2016 is € 473,1 mln aan onbestede middelen in de reserve gestort en € 77 mln aan de reserve onttrokken.

Begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	6.600
+ Stortingen	
– Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2016	6.600

De middelen op de begrotingsreserve risicopremie ECN/NRG zullen worden aangesproken als ECN, al dan niet tijdelijk, (gedeeltelijk) niet kan voldoen aan de terugbetalingsverplichtingen volgens de afgesloten leningsovereenkomst. In 2016 is de reserve ongewijzigd gebleven.

Beleidsartikel 15 Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN		98.900	– 18.459	80.441	23.005	– 57.436
UITGAVEN		98.900	– 18.459	80.441	8.470	– 71.971
Waarvan juridisch verplicht (percentage)		0%		100%		
Subsidies		84.000	– 17.625	66.375		– 66.375
Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen		84.000	– 84.000			
Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten			57.375	57.375		– 57.375
Verduurzamingsopgave overig (<i>kader relevante uitgaven</i>)			0			
Instrumentarium woningmarkt			9.000	9.000		– 9.000
Opdrachten		14.900	– 904	13.996	8.320	– 5.676
Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen		14.900	– 14.900			
Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie			6.096	6.096	2.404	– 3.692
Werkbudget			7.900	7.900	5.916	– 1.984
Bijdragen aan agentschappen			70	70	150	80
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland			70	70	150	80

Toelichting op de verplichtingen

De lagere verplichtingenrealisatie hangt samen met de lagere realisatie op de kasuitgaven. Voor een verklaring wordt verwezen naar onderstaande toelichting op de uitgaven.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten

De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) heeft in het kader van het scholenprogramma met de gemeenten, de betrokken scholenbesturen en het Ministerie van OCW een bestuurlijke afspraak gemaakt over de verdeling van de rijksbijdrage van € 73,5 mln (€ 50 mln OCW en € 23,5 mln EZ) over de looptijd van het programma). Deze middelen worden via het gemeentefonds beschikbaar gesteld aan de betrokken gemeentes. In 2016 is hiervoor een bedrag van € 17,6 mln overgemaakt.

Instrumentarium woningmarkt

De NCG heeft in totaal € 14 mln beschikbaar voor een regeling achterstallig onderhoud (€ 4 mln) en voor het opzetten van een woonbedrijf (€ 10 mln). Voor 2016 is een totaalbedrag van € 9,0 mln begroot. Het onderhoudsfonds wordt momenteel aanbesteed. Er zijn in 2016 nog geen uitgaven gedaan. De NCG werkt aan de oprichting van een woonbedrijf. De eerste woningen worden in 2017 opgekocht.

Opdrachten

Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie

De uitgaven op onderzoeksopdrachten zijn in 2016 minder geweest dan geraamd. De specificatie van deze onderzoeksopdrachten gaat gepaard met een lange voorbereidingstijd en aanbestedingsroute. De uitgaven voor een aantal thans lopende opdrachten zullen als gevolg hiervan pas in 2017 en 2018 gaan plaatsvinden.

Voor de compensatie van de door gemeenten en provincie Groningen extra benodigde inzet heeft de NCG de eerste 5 jaar jaarlijks € 4,0 mln gereserveerd in haar begroting. De NCG heeft in 2016 naast de reguliere jaarvergoeding ook een nabetaling over 2015 gedaan.

Beleidsartikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
VERPLICHTINGEN	636.548	13.199	107.700	757.447	673.900	- 83.547
Waarvan garantieverplichtingen	131.610	- 11.610	- 2.507	123.008	37.690	- 85.318
UITGAVEN	544.121	5.111	106.604	655.836	642.217	- 13.619
Waarvan juridisch verplicht (percentage)	88%			88%		
Subsidies	40.817	- 2.308	71.295	109.804	103.230	- 6.574

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
Duurzame veehouderij	10.320		1.827	12.147	10.702	- 1.445
Investeringsregeling duurzame stallen	4.458		2.507	6.965	6.719	- 246
Kleine en grote netwerken POP- nieuwe uitdagingen					80	80
Regeling fijnstofmaatregelen	4.720		- 1.000	3.720	3.077	- 643
Overig	1.142		320	1.462	826	- 636
Plantaardige productie	9.063	7.006	- 1.230	14.839	9.917	- 4.922
Investeringsregeling Milieuvriendelijke Maatregelen (IMM)	5.100	7.000	- 3.530	8.570	6.124	- 2.446
Marktintroductie energie innovaties (MEI)	3.689		2.300	5.989	3.537	- 2.452
Overig	274	6	0	280	256	- 24
Visserij	6.518		- 2.756	3.762	3.729	- 33
Regelingen onder het nieuwe EFMZV	5.779		- 4.077	1.702	2.304	602
Overige (uitfinanciering regelingen onder EVF)	739		1.321	2.060	1.425	- 635
Agrarisch ondernemerschap	6.535	- 2.014	- 1.000	3.521	4.972	1.451
Brede weersverzekering	6.518		- 1.000	5.518	4.672	- 846
Investeringsregeling Jonge Agrariërs	17		0	17	300	283
Overig		- 2.014	0	- 2.014		2.014
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	1.092		1.114	2.206	586	- 1.620
Overig	1.092		1.114	2.206	586	- 1.620
Apurement	7.289	- 7.300	65.337	65.326	65.329	3
Regeling apurement	7.289	- 7.300	65.337	65.326	65.329	3
Begrotingsreserves			8.003	8.003	8.003	0
Begrotingsreserve landbouw						
Begrotingsreserve apurement			8.003	8.003	8.003	0
Garanties	21.560	- 11.045	- 2.507	8.008	6.652	- 1.356
Bijdrage begrotingsreserve Borgstellings-faciliteit	5.014	- 2.006	0	3.008	3.008	0
Verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit	14.039	- 9.039	0	5.000	3.644	- 1.356
Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI)	2.507		- 2.507	0		0
Opdrachten	121.899	- 9.846	11.190	123.243	121.118	- 2.125
Duurzame veehouderij	4.139	- 254	782	5.219	4.044	- 1.175
Mestbeleid	9.318	- 7.820	1.258	2.756	3.411	655
Plantaardige productie	1.877	- 1.187	437	1.127	1.462	335
Plantgezondheid	2.023		315	2.338	1.666	- 672
Diergezondheid en dierenwelzijn	11.967	- 3.454	3.294	11.807	9.301	- 2.506
Voedselveiligheid- en kwaliteit	4.572	91	855	5.518	5.562	44
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	3.587		- 1.559	2.028	4.695	2.667
Visserij	1.202	- 120	455	1.537	1.683	146
Agrarisch ondernemerschap	2.409		- 203	2.206	1.728	- 478
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	80.805	2.898	5.556	88.707	87.566	- 1.141
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	83.206	- 1.195	126	82.137	78.720	- 3.417
Medebewind en overige voormalige publieke PBO-taken	5.631	- 144	- 2.216	3.271	1.535	- 1.736
Dienst Landbouwkundig Onderzoek	75.646	49	1.175	76.870	75.232	- 1.638
Zon-MW (dierproeven)	0		4	4		- 4
College Toelating Gewasbeschermings-middelen en Biociden	1.007	100	885	1.992	1.953	- 39
Centrale Commissie Dierproeven	922	- 1.200	278	0		0
Bijdragen aan andere begrotingshoofd-stukken	4.040	3.713	4.500	12.253	12.253	0
Diergezondheidsfonds	4.040	3.713	4.500	12.253	12.253	0
Bijdragen aan (inter)nationale organisa-ties	8.861	974	- 60	9.775	10.042	267
FAO en overige contributies	8.861	974	- 60	9.775	10.042	267

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
Bijdragen aan agentschappen	263.738	24.818	22.060	310.616	310.202	– 414
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	124.786	13.225	15.266	153.277	152.451	– 826
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	131.887	1.554	15.506	148.947	148.985	38
Rijksdienst voor Volksgezondheid en Milieu		9.876	– 8.980	896	897	1
Rijksrederij	7.065	163	268	7.496	7.869	373
ONTVANGSTEN	64.078	– 9.023	78.467	133.522	136.431	2.909
Agrobeleid					1.015	1.015
Mestbeleid	7.209		0	7.209	10.724	3.515
Diergezondheid en dierenwelzijn	500		650	1.150	3.165	2.015
Plant en diergezondheid					679	679
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	15.926		8.003	23.929	20.411	– 3.518
Visserij	4.993	163	2.000	7.156	7.496	340
Agrarisch ondernemerschap	245		991	1.236	772	– 464
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	12.380	– 147	585	12.818	13.307	489
Garanties (provisies)	1.800		0	1.800	2.008	208
Agentschappen			3.089	3.089	3.089	0
Begrotingsreserves	21.025	– 9.039	63.149	75.135	73.765	– 1.370

Toelichting op de verplichtingen

De verlaging van de verplichtingen met € 85,3 mln komt met name doordat er bij de Garantstelling Landbouw (GL) minder garanties zijn verstrekt dan oorspronkelijk begroot. De Garantstelling Marktintroductie risicovolle Innovaties (GMI) is daarnaast in 2016 niet opengesteld.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Plantaardige productie

De lagere uitgaven van € 4,9 mln hangen samen met een lager dan verwacht beroep op de regeling Energie-efficiëntie en Hernieuwbare energie Glastuinbouw (EHG) en de Marktintroducties Energie Innovaties (MEI) regeling. Daarnaast is bij de EHG de uitfinanciering over de jaren heen anders dan verwacht, dat wil zeggen dat projecten later tot betaling komen.

Toelichting op de ontvangsten

Mestbeleid

De hogere ontvangst (€ 3,5 mln) komt met name doordat de afhandeling van inkomsten met betrekking tot de derogatie 2016 meer voorspoedig is verlopen dan aanvankelijk gedacht.

Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid

De lagere ontvangsten van € 3,5 mln zijn een saldo van hogere en lagere ontvangsten dan geraamd. De lagere ontvangsten zitten vooral in vervallen waarborgen voor het verkrijgen van in- en uitvoercertificaten, minder ontvangsten uit vorderingen in het kader van verordening 595 inzake onregelmatigheden zoals het vermelden van foutieve gegevens

door aanvragers, en minder terugontvangsten uit de afrekening van voorschotten die voor subsidietoekenningen zijn verstrekt.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Visserij

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2016	17.231
+ Storting	1.425
– Onttrekking	0
Stand per 31/12/2016	18.656

De storting is het saldo van uitgaven ten laste van de nationale cofinancieringsmiddelen voor het Europees Visserijfonds voor de programmaperiode 2007–2013 en de niet bestede nationale cofinanciering voor de regelingen van het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij 2014–2020.

Begrotingsreserve Landbouw

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2016	24.872
+ Storting	0
+ Overheveling reservering pelsdierhouderij van borgstellingsfaciliteit naar begrotingsreserve Landbouw	10.000
– Onttrekking	– 6.800
Stand per 31/12/2016	28.072

De opgebouwde reservering voor flankerend beleid pelsdierhouderij (€ 10 mln) is overgeheveld van de begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit naar de begrotingsreserve Landbouw. De onttrekking betreft de uitfinanciering van diverse regelingen en projecten op het agro-terrein waaronder de fijnstofregeling, de Vamil-compensatieregeling en landelijk meetnet effecten mestbeleid.

Begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2016	22.162
+ Storting	3.008
– Onttrekking	– 1.635
– Overheveling reservering pelsdierhouderij van borgstellingsfaciliteit naar begrotingsreserve Landbouw	– 10.000
Stand per 31/12/2016	13.535

De storting betreft de jaarlijkse bijdrage ter dekking van toekomstige verliesdeclaraties voor afgegeven garantiestellingen aan banken waarmee innovatieve en duurzame investeringen worden gefaciliteerd.

Begrotingsreserve apurement

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2016	174.524
+ Storting	8.003
– Onttrekking	– 65.329
Stand per 31/12/2016	117.198

Als gevolg van opgelegde correcties voor niet EU-conforme uitvoering heeft een onttrekking van € 65,3 mln plaatsgevonden uit de begrotingsreserve apurement (zie ook toelichting bij de budgettaire tabel). Deze € 65,3 mln is naar aanleiding van de opgelegde correctie door EZ betaald aan de Europese Commissie. Daarnaast heeft een storting in de begrotingsreserve plaatsgevonden van € 8 mln voor onder andere een terugontvangen bedrag van de Europese Commissie en vanuit de bijdrage van de provincies in het kader van de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsprogramma voor een risicofonds waaruit door de Europese Commissie opgelegde correcties worden betaald (€ 2 mln).

Beleidsartikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
VERPLICHTINGEN	842.665	- 2.665	11.047	851.047	822.287	- 28.760
UITGAVEN	796.001	- 2.665	11.105	804.441	809.103	4.662
Waarvan juridisch verplicht	100%			100%		- 100%
Leningen	0			0	59	59
Schatkistbankieren					59	59
Bekostiging	761.219	- 2.032	15.703	774.890	779.481	4.591
WO-groen	176.986	31	5.848	182.865	182.865	0
HBO-groen	80.912		2.261	83.173	83.224	51
MBO-groen	165.447		5.051	170.498	170.104	- 394
Wachtgelden	13.977		447	14.424	14.313	- 111
VMBO-groen	321.163	- 238	2.979	323.904	328.975	5.071
Aequor	2.734	- 1.825	- 883	26	0	- 26
Subsidies	33.540	- 871	- 4.597	28.072	27.860	- 212
Aansturing collectieve ondersteuning						
School als Kenniscentrum	1.554		108	1.662	3.207	1.545
Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs	98		3	101	258	157
Aanvullende onderwijssubsidies	27.200	- 971	- 3.290	22.939	21.293	- 1.646
Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	1.201	100	21	1.322	1.279	- 43
Educatie	3.487		- 1.439	2.048	1.823	- 225
Opdrachten	0			0	224	224
Kennisverspreidingsprojecten					224	224
Bijdragen aan agentschappen	1.242	238	- 1	1.479	1.479	0
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	1.242		- 1	1.241	1.242	1
Dienst Uitvoering Onderwijs		238		238	237	- 1
ONTVANGSTEN	75			75	299	224

Toelichting op de verplichtingen

De beschikbare € 50 mln voor schatkistbankieren van groene onderwijsinstellingen hoefde niet te worden aangesproken. Er waren prijsaanpassingen in de bekostiging die een doorwerking hadden naar de verplichting voor 2017 en die in 2016 moest worden aangegaan.

Toelichting op de uitgaven

Bekostiging VMBO-groen

De € 5,1 mln hogere uitgaven houdt verband met een aanpassing van de bekostigingssystematiek conform de OCW bekostiging.

Subsidies

School als Kenniscentrum

De € 1,5 mln hogere uitgavenrealisatie op School als Kenniscentrum is veroorzaakt door uitfinanciering van eerdere verplichtingen Regeling praktijkleren en groene plus waarvoor het budget op grond van het Regeerakkoord 2012 is komen te vervallen.

Aanvullende onderwijs subsidies

De € 1,6 mln lagere uitgavenrealisatie op aanvullende onderwijs subsidies is veroorzaakt door vertraging van projecten Regeling praktijkleren en groene plus. De vertraging leidt tot uitgaven in de jaren 2017 tot en met 2019.

Toelichting op de begrotingsreserve schatkistbankieren

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2016	138
+ Stortingen	59
– Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2016	197

Beleidsartikel 18 Natuur en regio

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN	151.579	– 6.181	12.173	157.571	195.169	37.598
UITGAVEN	210.728	– 9.602	– 3.793	197.333	222.060	24.727
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	86%			86%		
Subsidies	49.987	– 2.470	– 7.186	40.331	39.787	– 544
Zuiderzeelijn	3.835			3.835	3.835	0
Cofinanciering EFRO, incl. ETS	29.590	– 170	– 14.448	14.972	15.389	417
Bijdrage aan ROM's	6.337	200	– 858	5.679	5.532	– 147
Pieken in de Delta	6.226	– 2.500	1.660	5.386	7.199	1.813
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals	1.098			1.098	1.008	– 90
Beheer Kroondomein	772			772	595	– 177
Regelingen Natuur (Burgereducatie, RDN, SBL, VNBL)	2.129		6.460	8.589	6.229	– 2.360
Leningen	29.175	– 1.000		28.175	28.001	– 174
Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB)	29.175	– 1.000		28.175	28.001	– 174
Opdrachten	33.520	70	2.860	36.450	34.170	– 2.280
Onderzoeksmiddelen	460		– 250	210	96	– 114
NURG/Maaswerken	3.815	1.440		5.255	5.321	66
Mainport Rotterdam	7.410		51	7.461	7.389	– 72
Nationale parken		1.000		1.000	885	– 115
Programma Rijke Waddenzee	623	– 43		580	170	– 410
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals	4.035	– 100	343	4.278	4.221	– 57
Natuurvisie	7.220	– 1.863	– 922	4.435	4.597	162
Regiekosten regionale functie	886	– 86	– 187	613	295	– 318
Kaderrichtlijn Marine Strategie/Noordzee	569	– 140	– 131	298	256	– 42
Natura 2000	2.149		– 70	2.079	321	– 1.758
Monitoring	1.672			1.672	1.375	– 297

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
Internationale biodiversiteit	362	100	– 174	288	1.256	968
Caribisch Nederland	1.137	– 16	– 53	1.068	1.267	199
Overig	3.182	– 222	4.253	7.213	6.721	– 492
Bijdragen aan medeoverheden	22.355	– 5.739	– 9.829	6.787	32.553	25.766
Uitfinanciering Sterke Regio's en Nota						
Ruimte	10.664	– 4.750	– 1.133	4.781	30.961	26.180
Programmatische Aanpak Stikstof	2.507	– 989		0	0	0
Westerschelde	7.028		– 7.028	0		0
Caribisch Nederland	2.006			2.006	1.592	– 414
Decentralisatiemiddelen natuur	150		– 150	0		0
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	25.947	200	661	26.808	29.508	2.700
Staatsbosbeheer	25.947	200	661	26.808	29.508	2.700
Bijdragen aan (inter)nationale organisa- ties	1.115	607		1.722	1.040	– 682
Diverse contributies	1.115	607		1.722	1.040	– 682
Bijdragen aan agentschappen	48.629	– 1.270	9.701	57.060	57.000	– 60
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	39.284	– 1.258	9.190	47.216	47.144	– 72
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	9.345	– 12	511	9.844	9.856	12
ONTVANGSTEN	100.957	18.300	11.763	131.020	130.688	– 332
Landinrichtingsrente	42.161			42.161	43.539	1.378
Bijdragen van derden					273	273
Jachtakten	1.031			1.031	1.217	186
Verkoop gronden	50.000	7.800	1.500	59.300	59.300	0
Overige	7.765	10.500	10.263	28.528	26.359	– 2.169

Toelichting op de verplichtingen

De € 37,6 mln hogere verplichtingen houden verband met de aandelen-verkoop van € 27,4 mln voor de NOM en de LIOF en € 20,0 mln aangegane verplichtingen voor NURG/Maaswerken voor de jaren 2017 tot en met 2020. Daarnaast zijn er op dit artikel verplichtingenbijstellingen doorgevoerd voor Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), Natura 2000 en Westerschelde.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Pieken in de Delta

De € 1,8 mln hogere uitgaven houdt verband met het project Zuidelijke spooraansluiting Chemelot. Deze bijdrage wordt in 2016 betaald, omdat de provincie heeft voldaan aan de voorwaarden die verbonden waren aan deze toezegging.

Regelingen natuur

De € 2,3 mln lagere uitgaven houden verband met een lager beroep op de diverse subsidies in het kader van regelingen natuur.

Opdrachten

Natura 2000

De lagere uitgaven van € 1,7 mln houden verband met de achtergebleven realisatie bij het vaststellen van beheersplannen.

Bijdragen aan medeoverheden

De hogere uitgaven van € 25,7 mln houden verband met de in de veegbrief gemelde aandelenverkoop van de LIOF en Nom. In de 1^e suppletoire begroting 2016 van EZ (TK, 34 485 XIII, nrs. 1 en 2) is op het beleidsartikel 19 (Toekomstfonds) de geschatte verkoopopbrengst van de verkoop van aandelen NOM aan de noordelijke provincies en de verkoopopbrengst in het kader van de aandelenverkoop LIOF budgettair «netto» verwerkt. Een deel van de brutoopbrengst van de aandelenverkoop is geherinvesteerd in de regio. Tegenover de ontvangsten staan derhalve ook uitgaven. In de Slotwet wordt de volledige brutoopbrengst als ontvangst verantwoord op artikel 19. Dit betekent een verhoging van de ontvangsten met totaal € 27,4 mln ten opzichte van de in de 1^e suppletoire begroting doorgevoerde netto-boeking. Tegenover de verhoging van de ontvangsten met € 27,4 mln worden ook de uitgaven voor herinvesteringen in de regio (€ 8 mln provincie Limburg en € 19,4 mln Friesland, Groningen en Drenthe) geboekt. De boeking van de verplichtingen vindt plaats op beleidsartikel 18 (Natuur en regio).

Bijdrage aan ZBO's en RWT's

De hogere bijdrage van € 2,7 mln aan Staatsbosbeheer heeft betrekking op de overeenkomst over de uittreed-vergoeding met het Recreatieschap Midden Delfland in het werkingsgebied van het Recreatieschap van € 2,0 mln en het verrichten van € 0,7 mln aan meerwerk.

Toelichting op de ontvangsten

Landinrichtingsrente

De hogere inkomsten van circa is € 1,4 mln komt omdat begunstigden van ruilverkavelingsprojecten gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om landinrichtingsrente vervroegd af te kopen. Dit omdat de rentestand op de leningen hoger was dan de marktrente.

Overige ontvangsten

De post overige is € 2,1 mln lager uitgevallen door lagere ontvangsten voor Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP).

Beleidsartikel 19 Toekomstfonds

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
VERPLICHTINGEN	158.184	146.146	1.928	306.258	166.591	- 139.667
UITGAVEN	164.741	159.359	- 73.120	250.980	125.418	- 125.562
Waarvan juridisch verplicht (percentage)						

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
Leningen	159.418	158.064	- 73.434	244.048	118.571	- 125.477
I MKB-FINANCIERING						
Volledig revolverend						
Dutch Venture Initiative/Fund of Funds	36.700	29.400	- 29.400	36.700	26.000	- 10.700
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		42.000	3.166	45.166	15.144	- 30.022
Gedeeltelijk revolverend						
Innovatiekrediet	41.025	18.628		59.653	39.910	- 19.743
Risicokapitaal (seed capital)	20.079	15.665		35.744	16.538	- 19.206
Vroege fasefinanciering	11.614	2.747	- 1.200	13.161	10.555	- 2.606
II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK						
Met vermogensbehoud	50.000	49.624	- 46.000	53.624	10.424	- 43.200
III Staatsobligaties Toekomstfonds						
Subsidies						
IV Reëel rendement voor onderzoek						
Bijdragen aan agentschappen	5.323	1.295	314	6.932	6.847	- 85
Bijdrage Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	5.323	1.295	314	6.932	6.847	- 85
ONTVANGSTEN	32.088	98.800	- 11.634	119.254	138.848	19.594
MKB-FINANCIERING BESTAND INSTRU- MENTARIUM						
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		98.800	- 11.634	87.166	114.567	27.401
Fund of Funds (DVI I/Business Angels)						
Innovatiekredieten	25.388			25.388	13.806	- 11.582
Seed	6.700			6.700	10.467	3.767
Vroege fasefinanciering					7	7
MKB-FINANCIERING INCIDENTELE MIDDELEN						
Ontvangsten DVI II						
Ontvangsten fundamenteel en toegepast onderzoek						
<i>Renteontvangsten Toekomstfonds</i>						

Toelichting op de verplichtingen

De verplichtingenrealisatie is € 139,7 mln lager dan de raming in de 2° suppletoire begroting. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

- Een lagere verplichtingenrealisatie bij het Innovatiekrediet (- € 42 mln). Dit is vooral te wijten aan de achterblijvende vraag naar Innovatiekrediet voor technische ontwikkelingsprojecten en de beschikbaarheid van verplichtingenbudget boven het gepubliceerde plafond. De benutting van het Innovatiekrediet met in totaal € 54,5 mln is in lijn met voorgaande jaren.
- Een lagere verplichtingenrealisatie bij de Seedregeling (- € 2,1).
- Een lagere verplichtingenrealisatie van € 27,7 mln ten behoeve van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen. De beschikbare ruimte binnen het Toekomstfonds als gevolg van de opbrengst uit de aandelenverkoop LIOF kon in 2016 nog niet opnieuw worden geïnvesteerd. Dit is voorzien voor het jaar 2017. De ruimte blijft beschikbaar in het Toekomstfonds.
- Een lagere verplichtingenrealisatie voor investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek (- € 64,6 mln): De eerste tender Toekomst-

fondskrediet (TOF) heeft geresulteerd in € 40 mln toegezegd krediet. De resterende middelen zullen onder andere worden ingezet voor een tweede tender van de TOF, uitbreiding van de regeling Vroege fase financiering en een tender voor Smart Industry. Naar verwachting worden deze initiatieven in 2017 gerealiseerd.

- Een lagere verplichtingenrealisatie voor de Vroege fase financiering (– € 3,1 mln)

Toelichting op de uitgaven

De uitgavenrealisatie is € 125,6 mln lager dan de raming in de 2^e suppletoire begroting. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

- Lagere uitgaven voor het Dutch Venture Initiative (– € 10,7). De omvang van de uitgaven in het kader van de Dutch Venture Initiatief worden bepaald door de investeringen van de fondsen in hun portfolio-bedrijven. Deze investeringen fluctueren in aantal en omvang. Vooraf zijn deze fluctuaties niet precies te ramen. Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven deze middelen beschikbaar binnen het Toekomstfonds.
- Lagere uitgaven ten behoeve van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (– € 30 mln). De beschikbare ruimte binnen het Toekomstfonds als gevolg van de opbrengst uit de aandelenverkoop LIOF kon in 2016 nog niet opnieuw worden geïnvesteerd. Dit is voorzien voor het jaar 2017. De ruimte blijft beschikbaar in het Toekomstfonds.
- Lagere uitgaven voor het Innovatiekrediet (– € 19,7 mln). Dit wordt vooral veroorzaakt doordat de niet benutten middelen en de ontvangstenmeevaller uit 2015 aan het budget van 2016 zijn toegevoegd. Deze middelen blijven beschikbaar voor de uitfinanciering van verplichtingen in de komende jaren.
- Lagere uitgaven voor de Seed (– € 19,2 mln) De in 2016 niet benutte kas is te verklaren doordat bij de eerste suppletoire begroting 2016 de niet benutte ruimte in het Toekomstfonds in 2015 en de ontvangstenmeevaller in het kader van de Seed-regeling in 2015 is toegevoegd aan de begroting van 2016. Dit betrof € 15,7 mln aan kas. Verder hebben de startersfondsen minder participaties gedaan dan was ingeschat. Dat leidt ook tot lagere kasuitgaven. Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven deze middelen beschikbaar binnen het Toekomstfonds.
- Lagere uitgaven voor investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek (– € 43,2 mln). Er zijn in 2016 voor € 40 mln aan verplichtingen aangegaan. De uitfinanciering hiervan zal diverse jaren in beslag nemen. De niet uitgegeven middelen zullen in de 1^e suppletoire begroting 2017 over de komende jaren worden gespreid. Zie ook de toelichting op de verplichtingen.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten liggen € 19,6 mln hoger dan de raming bij de 2^e suppletoire begroting. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

- Een hogere ontvangst in het kader van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (€ 27,4 mln). In het voorjaar 2015 bent u per brief op de hoogte gesteld van de aandelenverkoop LIOF aan de provincie Limburg (TK, 28 165, nr. 211) en in het voorjaar van 2016 over de aandelenverkoop NOM aan de noordelijke provincies (TK, 29 697, nr. 24) onder andere over de brutoopbrengst, het bedrag dat daarvan in de regio wordt geherinvesteerd en de netto-opbrengst voor het Rijk. In aanvulling op de begrotingsmutatie in de 1^e suppletoire begroting 2016 is in de slotwet de volledige brutoopbrengst van deze aandelenverkoop verantwoord. Dit betekent een verhoging van de ontvang-

sten met totaal € 27,4 mln ten opzichte van de in de 1e suppletoire begroting doorgevoerde netto-boeking.

- Een lagere ontvangst voor het Innovatiekrediet (– € 11,6 mln). De terugontvangsten op het Innovatiekrediet fluctueren jaarlijks. Gestreefd wordt dat tenminste 60% van het totaal aan verstrekte kredieten door bedrijven wordt terugbetaald. Dit streefcijfer wordt in de praktijk nog steeds behaald. De lagere terugontvangsten in 2016 worden onder andere veroorzaakt door een aantal vervroegde aflossingen in eerdere jaren, waardoor de aanvankelijk geraamde ontvangsten in 2016 maar deels gerealiseerd konden worden.
- Een hogere ontvangst voor de Seed-regeling (€ 3,8 mln). De geraamde terugontvangsten Seed zijn gebaseerd op een inschatting. Het is moeilijk vooraf in te schatten wanneer de terugontvangsten precies plaats zullen vinden. Dit hangt af van het tijdstip dat participaties van het startersfonds worden verkocht. Dit jaar is het bedrag hoger uitgevallen door enkele verkopen.

De niet-beleidsartikelen

Artikel 40 Apparaat

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1° suppletoire begroting 2016	Mutaties 2° suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)–(4)
VERPLICHTINGEN	380.243	– 11.758	47.681	416.166	423.578	7.412
UITGAVEN	380.243	– 11.758	47.681	416.166	423.578	7.412
Personele uitgaven	252.733	1.582	3.596	257.911	265.798	7.887
– waarvan eigen personeel	206.892	1.360	12.077	220.329	215.140	– 5.189
– waarvan externe inhuur	6.090		330	6.420	10.205	3.785
– waarvan overige personele uitgaven	39.751	222	– 8.811	31.162	40.453	9.291
Materiële uitgaven	127.510	– 13.340	44.085	158.255	157.780	– 475
– waarvan ICT	7.065		– 100	6.965	9.137	2.172
– waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	40.722	– 8.436	9.002	41.288	36.899	– 4.389
– waarvan SSO DICTU	35.251	872	20.579	56.702	55.228	– 1.474
– waarvan overige materiële uitgaven	44.472	– 5.776	14.604	53.300	56.516	3.216
ONTVANGSTEN	32.526	1.450	– 4.645	29.331	27.742	– 1.589

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

Personele uitgaven

Er is in 2016 € 7,9 mln meer uitgegeven dan geraamd. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat:

- De uitgaven van externe inhuur (€ 3,8 mln) hoger waren dan geraamd. De hogere externe inhuur wordt voornamelijk verklaard door meer inhuur op ICT gebied en meer opdrachten van derden bij ACM en het tijdelijk invullen van vacatures bij SodM.
- Aan binnenlandse- en buitenlandse reis- en verblijfkosten (€ 1 mln) meer is uitgegeven dan geraamd. Dit komt voornamelijk door meer reis- en verblijfkosten in verband met het EU-voorzitterschap in de eerste helft van 2016.
- Diverse overschrijdingen op de personeel gerelateerde budgetten zoals opleidingsbudgetten en wachtgelden.

Materiële uitgaven

Er is totaal € 0,5 mln minder uitgegeven dan geraamd. SodM en ACM hadden lagere uitgaven. De overschrijding bij de overige materiële uitgaven wordt veroorzaakt doordat bij de 2^e suppletoire begroting 2016 het budget voor het Inkoop Uitvoeringscentrum (IUC) op het onderdeel SSO's met € 3 mln is verhoogd, terwijl de uitgaven verantwoord zijn op het onderdeel overige materiële kosten.

Toelichting op de ontvangsten

De lagere ontvangsten hangen voornamelijk samen met de vertraagde binnenkomst van geraamde ontvangsten voor bij telecom- en postbedrijven in rekening gebrachte tarieven door de Autoriteit Consument en Markt.

Artikel 41 Nominaal en onvoorzien

Bedragen x € 1.000

	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
VERPLICHTINGEN	0	97.983	- 97.983	0	0	0
UITGAVEN	0	97.983	- 97.983	0	0	0
41.10 Prijsbijstelling	0	8.108	- 8.108	0	0	0
41.20 Loonbijstelling	0	53.536	- 53.536	0	0	0
41.30 Onvoorzien	0	36.339	- 36.339	0	0	0
41.40 Nog te verdelen	0	0	0	0	0	0

Toelichting

Op artikel 41 Nominaal en onvoorzien worden geen uitgaven gedaan. Bij 2^e suppletoire begroting 2016 is de loon- en prijsbijstelling toegedeeld aan de relevante artikelen.

Diergezondheidsfonds (DGF)

Bedragen x € 1.000

01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet- mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+ (2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
Verplichtingen	30.620	13.360	- 8.802	35.178	31.558	- 3.620
Uitgaven	30.620	13.360	- 8.802	35.178	31.558	- 3.620
waarvan juridisch verplicht	63%			63%		
Beginsaldo						
Programma-uitgaven	30.620	13.360	- 8.802	35.178	31.558	- 3.620
Opdrachten	30.620	13.360	- 8.802	35.178	31.558	- 3.620
1. Bewaking van dierziekten	17.707		2.382	20.089	19.162	- 927
2. Bestrijding van dierziekten	12.553	13.360	- 12.317	13.596	11.866	- 1.730
3. Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	-					
4. Overig	360		1.133	1.493	530	- 963
Ontvangsten	30.620	13.360	- 10.599	33.381	29.894	- 3.487
Ontvangsten van EZ	10.486		1.767	12.253	12.253	0

01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	Stand vastgestelde begroting 2016	Mutaties 1e suppletoire begroting 2016	Mutaties 2e suppletoire begroting 2016	Totaal geraamd	Realisatie	Slotwet-mutaties
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)+(2)+(3)	(5)	(6)=(5)-(4)
Ontvangsten van EU o.a. salmonella bewaking en bestrijding	2.750		1.246	3.996	4.134	138
Ontvangsten van sector (bewaking)	9.799			9.799	8.315	- 1.484
Ontvangsten van sector (bestrijding)	7.585		- 252	7.333	5.192	- 2.141
Ontvangsten bestrijding		13.360	- 13.360	0	0	0

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

De uitgaven voor bewaking van dierziekten zijn € 0,927 mln lager uitgevallen onder andere doordat een bedrag van € 1,1 mln ten behoeve van de afrekening met de sectoren over 2015 is opgenomen in de begroting. De definitieve afrekening heeft in 2016 echter niet plaatsgevonden. Verder is voor de basismonitoring € 0,4 mln minder uitgegeven dan begroot. Daartegenover is voor de monitoring van Aviaire Influenza (AI) € 0,45 mln meer uitgegeven doordat de leverancier een inhaalslag heeft gemaakt met de facturering ten opzichte van 2015. Voor de monitoring van Q-koorts is € 0,2 mln meer besteed als gevolg van de eindafrekening over 2015. Voor de bestrijding van dierziekten is € 1,73 mln minder uitgegeven dan begroot. Dit is het gevolg van lagere uitgaven voor de stelpost uitgaven voor bestrijding in het algemeen (- € 1,0 mln). Voor bestrijding van de Ziekte van Aujeszky was € 0,76 mln in de begroting opgenomen, maar er waren in 2016 geen uitgaven voor dit onderdeel.

De post overig valt € 0,963 mln lager uit dan begroot doordat de begrootte uitvoeringskosten voor het innen van heffingen ad. € 0,9 mln niet is afgerekend in 2016.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten uit de EU zijn € 0,138 mln hoger doordat de EU-bijdrage voor de bestrijding AI hoger is uitgevallen dan verwacht. Daarnaast waren in deze post in de begroting alleen de ontvangsten voor Salmonella vaccinatie opgenomen. Hierin is ook de EU-bijdrage voor de bestrijding van AI opgenomen. De ontvangsten voor zowel bewaking als bestrijding van dierziekten komen samen € 3,5 mln lager uit dan was begroot. Oorzaak hiervan is vooral dat de ontvangsten uit de sectoren pluimvee en schapen en geiten € 7,4 mln achterblijven, doordat voor 2016 nog geen heffing is opgelegd en geïnd. Daartegenover is € 3,5 mln ontvangen uit de resterende fondsen van de voormalige Productschappen. Ook is bijna € 0,3 mln meer ontvangen uit de varkenssector omdat de voorziene eindafrekening over 2014/2015 nog niet heeft plaatsgevonden.